

Sankthansfest i 1916

av Morten Bing

«Folkemuseet er stedet nu», bemerkede en ung dandy med motorcykel og gule manchethansker til albuene igaar til sin lille dame. Den som kjenner det unge elegante Kristiania jargon, ved hvad der ligger i disse fyndige ord. Det er kort og godt en tilkjendegivelse af, at Folkemuseet er nu det fashionable sted at vise sig, og det sted, hvor der er moro.»

– Aftenposten 19.6.1916

BAKGRUNNEN

I juni 1914 hadde Norsk Folkemuseum åpnet den etterlengtede nye utstillingsbygningen, men museets grunnlegger og direktør Hans Aall var ikke en mann som hvilte på sine laurbær – så snart et prosjekt var dratt i land, gikk et nytt av stabelen. Knappt halvannet år etter åpningen av utstillingsbygningen, i november 1915, presenterte Norsk Folkemuseum en plan for «Gamlebyen» – en nye avdeling i Friluftsmuseet. Museets mente dette var påkrevet, ikke minst fordi det var en «tendens til i de gamle bydele at reise moderne forretningsgaarder paa de tomter, som nu er uøkonomisk bebygget med smaa gamle huser» («Gamlebyen» Paa Norsk Folkemuseum. Løpeseddel, november 1915). For å realisere dette var det behov for penger, og direktør Aall anslo at en trengte et fond på kr 200 000 for å få fart på saken.

FEST I TI DAGER TIL ENDE

Museets sankthansfest i 1916 varte i hele ti dager og må ha vært et av de mest ambisiøse publikumstiltakene i museets historie. Allerede den 30. april kunne Aftenposten fortelle om arrangementet. Det skulle være markedsboder i «brogede farver» og dansegulv «hvor alverden i de lyse midtsommerraftener» kunne svinge seg. Foran Rolstadloftet skulle «Thalia [slå] sit tempel op under aaben himmel».

Den 1. juni kunne avisen melde at nå var tømmere mennene i gang med å bygge boder og legge dansegulv, bondeungdomslaget øvde seg til opptreden på leikarvolden og prøvene til teaterforestillinger var i gang. Sankthansfesten hadde fått en egen plakatt, et «gedigent kunstverk», som viste en tjæretønne med et flammende bål. Plakaten var tegnet av Gerhard Munthe, som var en av Aalls mange støttespillere.

Etter flere ukers forberedelse ble Stadsporten (Bergensporten) åpnet 17. juni kl. 5 om ettermiddagen for å ta imot gjestene til museets store sankthansfest. Den første halvannen time kunne de besøkene benytte tiden til å se museets samlinger, både i den nye utstillingsbygningen, som hadde stått ferdig to år tidligere, og i «Kirken» (Kristianiapaviljongen) og i «Ridehuset» hvor også Sjøfartsmuseet holdt til.

MARKEDSBODENE

På nordvestsiden av Torget, foran den nye utstillingsbygningen var markedsbodene plassert. Forbildet var markedslivet slik det hadde utfoldet seg i Bergen på 1830- og 1840-tallet. Bodene var malt i «festlige» farger og hadde morsomme skilt utformet av en gruppe malere med Henrik Sørensen i spissen. I bodene kunne de besøkende kjøpe legetøy, konfekt, kaffe, røkesager og limonade, og det var både tombola og lykkehjul. Det var

Plakat tegnet av Gerhard Munthe til Norsk Folkemuseums første sankthansfest i 2016.

også spåkone, det delphiske orakel, Pythia Ohlsen fra Kampen. Det var ikke bare salg på markedet, men også underholdning: lirekasse, akrobater, mandolinorkester og «tyske vandremusikanter».

Salget i bodene sto byens «velmeriterte fruer» for, med hjelp av en stab av «unge, fortryllende assistenter i kostume». – Og de unge damaenes påkledding var sannerlig ikke uviktig, for det gjaldt «baade at tage sig godt ud og live op i det bevægede markedsliv, som i løssluppen glæde skal levde i 10 lyse sommerkvelder ude paa Folkemuseet». Salget startet klokken halv syv, en og en halv time etter at museet hadde åpnet porten, og klokken syv åpnet dansegulvet.

Boden til husoldningslotteriet, der den flotte gevinsten var en vanlig families forbruk i et år for i alt 3.000 kroner, i dag tilsvarende ca. 120.000 kroner.

Markedsbod med kaffekjeler for salg av kaffe.

Markedsbod med salg kringler, kaker og sjokolade.

Fra forestillingen «Bruderanet».
Foto: Norsk Folkemuseum.

DANS OG MUSIKK

Dansegulvet – «Flora» – var på sørvestsiden av Torget, foran «Kirken», og her var det også satt opp en liten bar. Her hersket «Terpsichore [...] i skjøn forstaaelse med Bacchus» (og fru kommandørkaptein Scott-Hansen og fru direktør Chr. Hansen og deres unge assistenter sto for bevertning). Dansegulvet ble, i følge avisen et «brændpunkt» for byens ungdom. Her var det allslags dansemusiken, til og med «de mest hypermoderne».

Klokken ni begynte det konsert oppe ved den lille restaurant, som var oppført oppe bak Hovestua 6–7 år tidligere og «som baade er koselig og ligger vakker». (Den viste seg allerede nå å være alt for liten, og ble påbygd allerede i 1917). Orkesteret besto av noen unge menn under ledelse av student Mowinckel. Like etter konserten på restauranten begynte også folkeviseleik, folkedans og hallingkast på «Leikarvollen». (Hvor denne Leikarvollen var plassert er usikkert, men mye tyder på at det var omtrent der Festplassen er nå.)

PRESTEGÅRDSHAGEN

Det kanskje mest ettertraktede tilbudet på sankthansfesten – man måtte skaffe seg billett på forhånd! – var å få drikke te med «prestefamilien» i prestegårdshagen ved Leikanger prestegård. Her ble man tatt imot av presten og prestefruen (fru arkitekt Aars) og deres «skjønne talentfulle» døtre og «mangfoldige begavede» sønner. Det ble servert både te og kaker og underholdt med sang og musikk.

TEATER

Friluftsteatrets scene var plassert foran Rolstadloftet og tilskuerplassene var i bakken oppover mot stavkirken. Forestillingen ble framført to ganger daglig, klokken åtte og klokken ti, og var en enakter, «Bruderanet», basert på forfatteren Olaf Benneches romantrilogi om Vonde Åsmund Rygnestad. Handlingen er lagt til Valle i Setesdal på slutten av 1500-tallet. Vonde Åsmund har måttet fare i utlendighet på grunn av drap og tjent som soldat i fremmede land. Da han kommer hjem til Valle står hans utkårede Hæge Nomeland i ferd med å gifte seg med en

annen mann, noe Vonde Åsmund selvsagt forhindrer.

Etter generalprøven, dagen før festen begynner synes Aftenposten at Folkemuseets borkede hest nok var alt for snill og adstadig til at spill stridshingst, men bare noen dager senere kunne den «sin rolle lige saa godt som nogen af dens medspillere».

HUSHOLDNINGSLOTTERIET

En original idé til sankthansfesten var det såkalte «husholdningslotteriet». I motsetning til museets vanlige lotteri hadde dette bare en eneste gevinst og denne gevinsten var alt «en 'jevn borgerlig' familie» trenger i et år i husholdningen: Det omfattet kolonialvarer, kjøtt og fisk, brødvarer, melk og fløte, kull, kols og ved, klær (bl.a. fra Adelsten Jensen og fra Mold-

Fra forestillingen «Bruderanet». Foto: Norsk Folkemuseum.

stad), kjøkkenutstyr, bøker og tidsskrift, og til og med en ferietur levert av Bennett's Reisebureau. (Folkemuseet Sankt Hans Fest. Program).

SANKTHANSAFTEN

«Det er jo St. Hanskvelden, og intetsteds i byens omegn har den sin romantiske charme saa udpræget som paa Bygdø.»

Til sankthansaften var markedsplassen på museet forvandlet med nye dekorasjoner med løv og bjøketrær. Det ble satt opp sankthansporter etter mønster fra det gamle Bergen og laget løvhytter og «anden stas, som hører kvelden til». Også på sankthansaften var det dans på «Flora», baren var åpen (her tjente museet «en hel liden formue», det var folkedansoppvisning på Leikarvollen og konsert ved restauranten. I Friluftsteatret var det hele tre forestillinger denne kvelden. Det ble selvsagt tent bål flere steder på museet, og klokken tolv ble det sendt opp «et pragtfuldt fyrverkeri tilveirs i den blege nat». Klokken halv ett gjaldet vekteropet og klokken et stengtes Stadsporten

FESTEN GÅR MOT SLUTT

Sankthansaften-arrangementet var en stor suksess. I følge Aftenposten var det 10 000 besøkende (!) og «liv, munterhet og fuldt hus overalt, hvor der var noget at se».

Sankthansfesten fortsatte i tre dager etter sankthansaften. Den 24. var kongen, dronningen og kronprinsen på museet. De både handlet i bodene på markedet, prøvde lykken på tombola og drakk te hos «prestefamilien» i Leikanger.

Mandag 26. juni var i prinsippet festens siste dag. Likevel var ikke det hele over: På tirsdag var det auksjon både av det som ikke var solgt under markedet og av uthengningskilt, lit-

hografer, bilder i ramme og det mye annet Folkemuseet kunne på by på, «som hr. Aall ikke har indlemmet i sine samlinger». Blant effektene som ble solgt var en sprellemann, direktør Aall i full størrelse, halvveis i «dølebunad» og halvveis i kjole og hvitt – sprellenannen gikk for 110 kr. (Aall skaffet seg også en kopi). Før og etter auksjonen var det dans på Floragulvet, og baren gjorde gode forretninger.

Nettooverskuddet som festen innbrakte var nærmere 25000 kr (ca.1 mil. i dagens penger!), men festen hadde også gitt erfaringer som museet kunne trekke vekslers på ved neste korsvei. Det var ingen tvil om at restauranten – «Gjæstgiveriet» – var for liten til å dekke behovet under sankthansfesten og Aall gikk straks i gang med å planlegge en utvidelse. Allerede i 1917 var den påbygd. Også Friluftsteatret trengte forbedring, og 1918 sto det nye teater ferdig nedenfor Leikanger prestegård.

Helt fra starten var Aall i en kontinuerlig jakt på penger for å utvikle og drifte museet. Aall var en initiativrik og oppfinnsom mann som ikke lot noe være uprøvd, det være seg teater, tivoli eller lotteri. På det nye Friluftsteatret var det forestillinger hver dag i sommersesongene gjennom hele mellomkrigstiden, museets høstmarked på 1920-tallet inneholdt alt fra tombola til skjeggete damer og Folkemuseets lotteri var velkjent og populært med flotte gevinster. Men for Aall var arrangement av dette slaget ikke et mål i seg selv, men et middel – og målet var å bygge opp et vitenskapelig basert kulturhistorisk museum.

Morten Bing er seksjonsleder for Kulturhistorisk seksjon på Norsk Folkemuseum.

NOTER

Når ikke annet er nevnt er alle sitater fra Aftenposten mai/juni 1916.